

KI AKAR JOBB JEGYET NYELVJÁRÁSTANBÓL?

Mucha Dorka: Puncs

Mucha Dorka *Puncs* című regényének témája a társadalmi közbeszédben is erőteljesen jelen lévő #metoo-mozgalom jelenségei közé illeszkedik. Fontos vagy fontos lenne, gondolom én, olyan irodalmi művek léte (is), amelyek érvényes módon ábrázolnak olyan, napjainkat és közelmúltunkat meghatározó társadalmi, emberi, morális jelenségeket – mint például az erőszak, a bántalmazás, az abúzus, a zaklatás –, amelyek gyakorta végtelenen eltérő véleményeket, projektált vagy jogos indulatokat, csúf sztereotípiákat generálnak a sajtóban, a bulvár- és közösségi médiában, és amelyekről éveken, évtizedeken át nem vagy csak igen keveset, óvatosan lehetett nyilvánosan beszélni. Ahatalmi pozícióval visszaélő, alá-fölé-rendeltségi viszonyokat kihasználó bántalmazó-megalázó jelenségek elsősorban a munkahelyi, iskolai, családi közegeket érintik, vagyis az egész társadalmat. Közös bennük, hogy mindegyik az emberi méltóságon, az egyén személyes szabadságán és a testi-lelki intimitás határain gázol keresztül, egyéni traumákat, személyiségzavarokat, életútbeli elakadásokat okozva, amelyekhez nemegyszer az áldozatok bűntudata, kisebbségtudata társul.

A *Puncs* efféle komoly küldetésre vállalkozik, s aki még nem tudná, egy felsőoktatási közegben játszódó tanár-diák kapcsolat történetét mondja el utólagosan a lány szemszögéből egyes szám első személyben. Maga a történet roppant hagyományos, a forgatókönyv mindenki számára ismerős lehet, és még azt is hozzátehetjük, hogy a mű igazán itatja magát, szinte egy hajtásra lecsúszik torkunkon az édeskés, fűszeres irodalmi folyadék. A címnek persze nem sok köze van az ismert italhoz, bár az alkohol nem elhanyagolható mértékben fogy a történetben. A regény sokkal inkább játékba hozza a puncsol ige 'hízeleg', 'smúzol', 'nyalizik', 'előnyt remélve jópofizik' jelentéseit, s még inkább vonatkoztatható a sugardaddy-sugarbaby kapcsolatok többféle „anyagot” összevegyítő pikántériájára (sic!), azok működésére és végkimenetelére, illetve a puncs.hu internetes cukitársskereső oldal belső működési szabályzatára. Sajnos ezzel ki is merült a dolog, a címhez hasonlóan a regény is kevés fejtörést okoz a befogadók számára. A sztereotípiákra és ismert fordulatokra építő sztori, beleértve a szerző által működtetett prózajegyeket és regényvilágot is, nem ad sokkal többet egy közepes egyéjszakai kalandnál. A tanár természetesen jóképű, családos, némileg szélhámós, inkorrekt gyenge „pöcs”, a lány pedig természetesen sodródik, részegen kezdeményez, kiszolgáltatót, megborul, és némi depressziót is összeszed a végére. Mindez még lehetne jó is: érzelmi-lelki inyenésegek-

21. Század Kiadó
Budapest, 2019
159 oldal, 2990 Ft

kel, mélységekkel és/vagy megfelelő prózai eszközökkel megírt történet, amely valóban érzékelteti, ábrázolja azokat az emberi, kapcsolati, hatalmi viszonyrendszereket, amelyek egy ilyen jellegű viszonyban benne rejlenek. A cselekmény mégsem válik hitelessé, s ez nem annak a kérdésnek a mentén dől el, hogy a történet valós vagy sem, hogy a szerzőt vagy környezetét valamilyen tagját személyesen érintő eset átültetéséről van-e szó, vagy tiszta kitaláció a sztori. Bármelyik lehetne, a hitelesség hiánya a szépirodalmi(nak szánt) megvalósítás gyengeségeinek és hibáinak tulajdonítható.

A *Puncs* szereplői kiszámíthatóan sablonosak, nem állnak össze eleven karakterekké, nem kapnak igazán arcot, jellemet, egyéniséget az események során. A lány nézőpontjából láttatott alakok mindössze funkciókat töltenek be a történetben, s mivel nem rendelkeznek „valódi” személyiséggel, így az interperszonális viszonyok és ezek hiteles narratív kibontása is hiányosságokat szenved. Kell tehát egy barátó-lakótárs, akivel meg lehet beszélni – vagy aki elől el lehet hallgatni – a legfontosabb érzelmi ügyeket. Amarilla alakja és a főhős vele való kapcsolata összességében még mindig a legsikerültebb része a személyközi viszonyok ábrázolásának. A közös albrélet örömei, a barátság szorosságága, feszültségei, az apró idegesítő szokások, a párbeszéd „terelése”, játszmái, az elhallgatások és mellébeszélések jelenetei a leginkább eltaláltak, a legéletszerűbbek. Amintha egyetlen barátó elég is lenne e fiatal lány kortárs szociális hálójához: feltűnik még egy-egy alak időnként, de mintha az elbeszélő főhős körül nem lennének emberek, miközben mégis partik, bulik, lerészegedések éjszakáiba kapunk betekintést.

A mű és az elbeszélés ürügyét, témáját adó tanár-diák kapcsolat leginkább azért papírmásészerű, mert a Tanár úrnak egyáltalán nincs karaktere, jelleme. Ahogy neve sincs. Természetesen jóképű és izmos, illetve megtudunk még róla néhány sablonos dolgot: nem kifejezetten toladó, udvarias, sőt mindenféle értelemben gentleman, nagyvonalú; türelmes és előzékeny a kis megzavarodott tanítványával, ha kell, péppé veri a benga állat tanártársát, aki bezzeg egy erőszakos barom. Ki ne szeretne bele egy ilyen oktatóba?! Mondjuk arról, hogy szerelemről van-e szó a főszereplő részéről, lehetne morfondírozni egy kicsit. No és mióta világ a világ, a Tanár úrnak gyengéi a fiatal tanítványok, ám eddig valahogy mégis a felesége és családja mellett döntött. Ezúttal alakulhat-e másként az ügy? Sajnos a „szegény megcsalt asszony” is az amerikai filmek átlagszárát hozza. Az idő múlásával is szép nő a felszínen határozott, tökéletes szimattal, ám természetesen belül boldogtalan és összetört szívű. Házasságukról kiderül, hogy kényszerből, szakítások után egy véletlenül (sok alkohol, békülő szex kombinációja révén) becsúszott terhesség miatt köttetik meg. Ha jó lennének sorozatokban és romantikus filmekben, most sorolnám. Ezekkel az előzményekkel természetesen a „lélektani” háttér is biztosított: ez a házasság eleve halálra és boldogtalanságra volt ítéelve, nem csoda, hogy a pasi csalta és csalja a feleségét.

De minek is tovább szpojlerezni a „fordulatos” történetet, bárki legyárt egy hasonlót a reggeli zuhany alatt, a cselekményelemek sajnos végtelenül ismerősek, kiszámítottak, ugyanakkor „amerikás” fordulataik és hihetetlenül problémátlan anyagi világuk mégiscsak esetlenül mutat a magyar vagy magyaros környezetben, Budapestre helyezett cselekményben. (Feltűnik Gőd neve, egy-egy Pataky Attila-plakát és a külföld is valahogy Magyarországhoz mért.) A regényvilág elnagyoltságát, kidolgozatlanágát nemcsak a szereplők és a történet ismerős paneljei, hanem olyan apróbb, bosszantó következtetlenségek, hibák is jelzik, amelyeken az olvasó a sodró lendületű mondatok, jelenetek ellenére is fennakad. Mert minden magyar gólyatáboros botrány ellenére az mégiscsak túlzásnak tűnik, hogy a nyelvjárásgyűjtő tanulmányi kirándulás kemény játszmasz szexhétvége a jobb érdemjegy érdekében, amiről persze minden „versenyző” tud a naiv főszereplő kivételével. Vajon boldogulhat-e ebben a bölcsészettudományos közegben az (az „összesztöbbi” rusnya, ellenszenves bölcsészlány), aki egy ilyen jelentős tantárgyból nem cserkészi be a ronda, kövér, kopaszodó oktatókat?

Ehhez képest nem is kellene fennakadni azon, hogy „a szerelem első látásra” vagy inkább a „vibrálni kezdett valami kettőjük közt” vizsgahelyzet lassított jelenetében a tanár a szöveggyűjteményt nyújtja a hallgatónak, majd a nyomatékos pillantások keresztüztében ketten tartott tárgyat leckekönyvként engedi el. S akkor még meg se kérdezzük, hol használnak ma már leckekönyvet, azaz papír alapú indexet. Ez a szintén filmekből ismert jelenet azért is fontos, mert a szöveggyűjtemény-leckekönyvbe csúsztatott céduláról az elbeszélő később nyomatékosan „lementi” a telefonszámot. De a kínos elvarratlanságoknak ezzel még nincs vége, hiszen a jelenet hitele szempontjából indokoltnak tűnik, hogy a lány egyáltalán ne járjon órára, sose lássa korábban a férfit, csakis így lehet hatásos a vizsgahelyzet „nagyjelenete”. Ám később az egyik ágyjelenetben mégis a következő gondolatokat olvashatjuk: „Nem tudom, milyen elvárásai lehetnek. Hiszen a ruhán keresztül is felmérhette, mi a helyzet, és korábban az órákon is látott.” (43–44.) Újabb közbevetés: a regényt vagánynak és szókimondónak beállító szerzői attitűd egyetlen mondattal intézi el magát az aktust, nem vállalkozik szexjelenet írására: „Aztán minden úgy történt, ahogy kell.” (68.) Úgy hajtunk át egy tanár-diák viszonyt és a mű világa szerint az egész felsőoktatási közeget behálózó szexuális fertőt ábrázoló regényben a kulcsfontosságú eseményen, ahogy az egyik jelenetben Bálint a vasúti átkelőn: későn veszi észre a stop táblát.

A hibák elősorolása – a szóvá tetteken túl is akad még – azért is szükséges, mert mindezek a következtetések is hozzájárulnak a Mucha Dorka által megrajzolt közeget és történet hiteltelenségéhez; a reáliák pontatlan kezelése, a logikai ellentmondások miatt nem áll föl egy olyan regényvilág, ahol az elmondott események és ezek emberi, lélektani következményei megtörténhetnek. Sajnos ezt a benyomást az elbeszélő lányhoz társított nézőpont is erősíti. Az első személyű beszéd megengedi a belső történések, megélési formák közvetítését, ugyanakkor kétségessé teszi, honnan tudhatja ez a lány tanárának és feleségének korábbi történetét, milyen ismeretek alapján és kinek, milyen ürüggyel mondhatja el részletesen házasságuk előzményeit, hogyan közvetítheti már-már a feleség nézőpontját is, miközben más jelenetekben megfigyeléseit rögzíti, illetve a hálószobában kitett vagy éppen elrejtett családi képek alapján tájékozódik a férfi és családja életéről.

A regény beszédmódja rengeteg kérdést vet fel, rögtön azt, hogy kihez beszél a mű elején az elbeszélő. Mintha mondaná valakinek (valamiért) ezt a történetet. Majd ez a hangvétel, az odafordulás nyelvi alakzatai szinte teljesen eltűnnek, jönnek – számolatlanul – a mindenféle jelenetek e kapcsolat egészének időszakából. Időrendben, léptékben, fókuszokban nagyon változóan, időnként a lány tudáskeretét erősen túlfeszítő elemekkel. A regény prózanyelve, stílusa olyan, mint amikor egy társaságban valaki „nagyon adja”: viszi a szót, csak ő beszél sodró lendülettel, mégis azt érezzük, hogy amit mond, az nem vagy nem éppen úgy igaz. Kirakatbeszéd, megtűzdelve dögös árcédulákkal, káromkodásokkal, szlenggel, sajátos szófordulatokkal. Ám a történet mondója a „francok”, „bigyók”, „izék”, „baszszik” elodázó, lazán félbehagyó gesztusai között mindig kínosan ügyel arra, hogy a fő információkat ne egy „mittudomén”-nel intézze el. Az hagyján, hogy a férfinak nincs neve, még érthető is, hogy egy ilyen esetet név nélkül „illik” mesélni, ám a férfi az elbeszélésben mindig módszeresen Tanár úrként szerepel, néha kurziválva az ironia érzékeltetésére. Végtelenül mesterkélte, ahogy időnként a bekezdésről bekezdésre elpötyögtetett káromkodások, lazaságok is. Az üres nyelvi pózokban nincs hiány, és sajnos a többi karakter, például Emma, a boldogtalan yorki tanárnő – a történet pandantsztorija – is a főszereplő stílusában beszél: „Kurvára idegesített az a csaj, de amúgy nem hiszem, hogy ennek lenne köze ahhoz, amit mondott, hogy máshol nem menne a dolog. Szerintem ez ilyen féltis lehetett vagy mi. Ő nem engem akart, hanem a tanár nénit az íróasztalon.” (110.)

Az érzések, gondolatok sokkal inkább tűnnek nyelvi kijelentéseknek, mint a szereplő által valóban megélt gyötrelmeknek. E téren szintén ellentmondásnak tűnik a mű elején tett futam, miszerint a lány családjában nem szokás a bajokról, érzelmekről beszélni, elég

a másik elé tolni egy bögre kávé. Rengetegszer értesülünk a lány büntudatáról, amit főként a feleség és a másik fiú, Bálint miatt érez, visszatérő téma az ilyen-olyan helyzetekben, jelenetekben előtörő lelkiismeret-furdalás. „A nadrágom teljesen átázik az esőben, annyira lefoglal a saját büntudatom, hogy percek telnek el, mire észbe kapok.” (81.) Ezek a szólamokon, néhány perces penitenciákon aztán gyorsan továbblendülünk a szereplővel együtt, így nem különösebben érezhetjük (át) az óriási büntudat megélését. Esetleg ilyen kijelentésekkel érthetünk egyet: „és én erőltetem, hogy büntudatom legyen. Elszámolok tizenegyig, amíg beütöm a kapukódot.” (87.)

Az elbeszélő által hangoztatott büntudat mindössze egyike a lány érzéseinek. Miközben két férfi közt hányódik, a jelenetek, események kapcsán számos kortárs párkapcsolati, morális, társadalmi kérdés bukik elő, ezek természetesen és joggal vetődnek fel a tanár-diák viszony megoldhatatlan, kilátástalan helyzetében. Az érzelmi kötődés, elköteleződés nemcsak a mai huszon-harmincéveseket érintő párkapcsolati probléma, hanem már a mai negyvenes generáció zátonyra futott kapcsolatainak is lüktető sajátsága. A vágyak elköteleződés nélküli kiélése, a titkolózásokon, megcsalásokon, hazugságokon alapuló viszonyok mindennapos jelenségekké, ismert játszmákká válása, sőt társadalmilag elfogadott, kvázi legitim jelenléte – lásd puncs.hu – olyan beteg társadalmakat hozott létre, melyekben nemhogy különböző értékrendek ütközéséről, hanem teljes talajvesztettségéről kell beszélünk. Különösen, ha az érzelmi, párkapcsolati dimenziók üzleti-anyagi szegmensekkel társulnak. E kettős, jelen esetben fiatal nőket érzelmi-társkapcsolati játékszerré és fizetett áruvá alacsonyító tényezők keveredését és zavarát szintén felveti a regény cselekménye. Ám az együtt töltött órákért fizetett összeg elleni tiltakozás nemcsak a szereplő részéről marad súlytalan és gyenge, hanem a regény egyik felvetéseként is az: gyorsan elsikkad, a szerző nem vezeti végig ezt a szálát sem.

Az embereket, nőket, lányokat, gyerekeket körülvevő kétségbeejtő amorális érzékelése, megélése csakis egyéni szociális minták és tapasztalatok mentén „kezelhető” és rendezhető el, hiszen nem igazán létezik olyan hiteles társadalmi beszédmód, szélesebb nyilvános diskurzus és értékrend, amely segítene az eligazodásban. Mindezt az ingoványt, zavart, morális és emberi káoszt feldobja a regény, ám a mindenki által ismert jelenségek felvetéseivel mindössze a felszínt kapargatja, csupán pancsol a puncsban. A karakterek kidolgozatlansága, az érzelmek, viselkedési minták, cselekményelemek közhelyszerűsége, a regényvilág felszínessége nem teszi lehetővé, hogy mindezek a kérdések elmélyültebb, írói szempontból reflektáltabb ábrázolást kapjanak. Más értelmezőkkel szemben én nem éreztem olyan nagyon őszintének és hitelesnek a *Puncsot*, mint ahogy a nagy írói berobbanást emlegető recenziók értékelik. Pedig, őszintén, tényleg őszintén... próbáltam magamban számolni; kínomban, és hogy megnyugodjak. De „már összezavarodtam a számolásban és nem tudom eldönteni, hogy a feleseket számolom, vagy azt, ahogyan az idő telik”.